

стають причиною економічно-суспільної знедоленості, а це призводить до нерівності шансів розвитку молодих людей. Збільшується група осіб, які не мають можливості задовільнити свої основні життєві потреби. Такі групи в науковій літературі називають соціальновиключеними. Поглиблення суспільної нерівності є причиною зростання рівня соціального виключення, тобто явища, яке передусім відноситься до життя за межами прав і привілеїв суспільства. Отож необхідним завданням є створення таких освітніх і соціальних умов, у яких індивід розвиватиметься, діяти на користь власного розвитку, як і середовища, в якому він живе. Сімейна і шкільна освіта впливають на те, яке місце в суспільстві займатиме індивід. Виховання в сім'ї залежить від матеріального, а відповідно соціального статусу сім'ї та значно впливає на майбутнє дитини. Отож, від сім'ї залежить на якому місці соціальної структури опиниться в майбутньому молода людина. Сімейна соціалізація може бути чинником маргіналізації і блокувати шанси на етапах шкільної, суспільної і професійної кар'єри. Особливим викликом для сучасної освіти є врахування загроз і ризиків сучасної цивілізації для того, щоб дати можливість індивіду вийти із ситуації нерівності та маргіналізації через формування вмінь виявляти ці загрози, а також допомога у їх вирішенні. Боротьба з соціальним виключенням повинна бути адресована до молодих людей, а всі дії повинні бути направлені на усунення бар'єрів у доступі до освіти, щоб створити для всіх однаково освітню перспективу. Молодим людям варто усвідомлювати, які цінності закладені в освіті, щоб пробудити в них прагнення до навчання та створити відповідні умови для реалізації планів і задумів. Отож, освіта відіграє важливу роль у створенні майбутніх суспільств і є підставою процесу розвитку індивіда.

Ключові слова: освіта, цінності освіти, нерівність шансів розвитку, освітні нерівності, соціальне виключення.

УДК 373.5.016:821

Червінська Інна

Chervinska Inna

НАСТУПНІСТЬ У РОДИННО-ШКІЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

CONTINUITY IN THE FAMILY AND THE SCHOOL EDUCATION OF THE PERSON IN THE CONDITIONS OF INTEGRATION OF UKRAINE INTO THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

Питання про роль сім'ї у вихованні майбутніх поколінь і її місце в суспільстві завжди було відкритим і неоднозначним. Педагогічні дослідження з вивчення практики сімейних відносин, показують, що інтенсивна урбанізація та міграція, масовий виїзд батьків за кордон, втрата зв'язку між поколіннями в родині негативно позначилися на вихованні підростаючої особистості. Сім'я завжди була осередком первинної соціалізації дитини до навколишнього середовища, де збереглися виховні традиції, де можна отримати емоційну підтримку, де відбувається передача культурних цінностей від покоління до покоління.

Сім'я – один з головних соціальних інститутів, значимість якого у формуванні особистості дитини не може бути переоцінена. Адже в сім'ї, під керівництвом і за допомогою батьків формується особистість. Через освіту, сім'я, батьки створюють умови для хорошого розвитку особистості, дають дитині відчуття безпеки, балансу, довіри, формуючи активну позицію.

Ключові слова: наступність, родина, інтеграція, розвиток особистості, виховання.

Входження до європейського освітнього простору, впровадження європейських цінностей та стандартів є одним із ключових завдань української освіти. Швидкі зміни, що відбуваються

у навколишньому світі, зумовлюють необхідність формувати в підростаючій особистості бажання навчатися впродовж усього свого життя. Адже характерною особливістю нашого часу є те, що школа не тільки отримала широкі повноваження щодо демократизації навчально-виховного процесу, але й здобула право на індивідуальний розвиток та становлення.

З'явилися різноманітні навчальні заклади: школи життєтворчості, школи вільного виховання, школи-комплекси, школи для обдарованих дітей, школи для дітей з особливими потребами, школи з профільним навчанням. Однак відродження і розвиток сучасної школи немислимі без опори та підтримки з боку родини і громадськості. Тому звернення до зазначеної теми не випадкове. Належне її висвітлення необхідне для розв'язання родинних проблем і завдань батьківської педагогіки, формування національної системи українського родинно-громадсько-шкільного виховання, наукового прогнозування перспектив зміцнення сучасної сім'ї й піднесення її ролі у вихованні дітей та молоді.

Питання про роль сім'ї, школи та громадськості у вихованні підростаючих поколінь та їх місце у суспільстві завжди було відкритим і неоднозначним. Спроби аналізу ролі родинних традицій у вихованні молодого покоління знаходимо у працях літописців та педагогів Київської Русі, зокрема митрополита Іларіона Київського, князя Володимира Мономаха та інших.

Окремі аспекти сімейного виховання на принципах природовідповідності, культуровідповідності, народності досліджували та втілювали в життя українські педагоги і філософи С. Полоцький, П. Беринда, Г. Галятовський, Ф. Прокопович, Г. Сковорода, О. Духнович, К. Ушинський.

У царині національно-етнографічних витоків та особливостей української родини, її звичаєво-обрядової культури напрацьовано ґрунтовний матеріал дослідниками М. Грушевським, П. Чубинським, Н. Заглагою.

Значущість родинних цінностей у вихованні підростаючого покоління підкреслювали педагоги і письменники І. Огієнко, С. Русова, Я. Чепіга, Леся Українка, І. Франко. Питання сімейного виховання цікавили їх у плані громадянської відповідальності родини за виховання дитини як корисного члена суспільства. Серед розроблених А. Макаренком та В. Сухомлинським питань розумового, трудового, морального і фізичного виховання молоді людини особлива увага приділялася реалізації виховного потенціалу сім'ї.

Проблеми традиційного родинного виховання українців були предметом дослідження вчених діаспори Г. Ващенко, І. Гончаренка, О. Кульчицького, М. Чарторійського. Прогресивні здобутки національної родинної педагогіки на основі фольклорних, народознавчих і соціологічних матеріалів розкрито в працях М. Стельмаховича. Проблеми психології родинних взаємин на різних вікових етапах розвитку і становлення особистості висвітлено в працях психологів І. Бега, Л. Божович, М. Боришевського, Т. Драгунової, І. Кона, Г. Костюка та ін.

Значний внесок у розробку питань сімейного виховання зробили видатні зарубіжні педагоги-класики: І. Гербарт, Дж. Дьюї, Я.-А. Коменський, Я. Корчак, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо та ін. Репрезентували сімейний виховний досвід і українські педагоги та культурні діячі, зокрема, Х. Алчевська, П. Куліш, Г. Сковорода, Т. Шевченко та ін.

Історію розвитку сімейного виховання, вплив виховних традицій на становлення особистості, неперервність процесу родинно-шкільного виховання простежено у сучасних історико-педагогічних дослідженнях (С. Бабишин, О. Вишневський, М. Євтух, О. Кравець, О. Любар, Т. Мацейків, Ю. Руденко, М. Сметанський, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, Є. Сявак, Р. Чмелик, П. Щербань, О. Ярошинська).

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, вивчення передового педагогічного досвіду учителів, розкрити особливості проблеми наступності у родинно-шкільному вихованні особистості в умовах інтеграції України в європейський освітній простір.

Сім'я є першоосновою суспільства, соціумом, де найбільше проявляються індивідуальні особливості кожного із батьків, їхніх дітей, онуків, інших членів родини, реалізуються потреби,

формується особистість. У сьогоденній педагогічній ситуації школа і сім'я є найголовнішими соціальними інститутами, що здійснюють пошуки інноваційних підходів до розв'язання проблеми оптимізації умов виховання дітей. Адже сучасна сім'я виступає і як середовище, що впливає на дитину, і як суб'єкт виховного процесу. Її багаті виховні можливості зумовлені різними чинниками, серед яких відзначимо: готовністю батьків до виховання дитини, рівень загальної і педагогічної культури та можливості їх реалізації, характер взаємостосунків і взаємоузгодженість дій батьків у питаннях виховання, індивідуальні особливості та загальний досвід щодо виховання дітей.

Співдружність школи з сім'єю, опора на родинні традиції набуває сьогодні нового педагогічного змісту та особливої актуальності. Об'єктивна необхідність взаємодії школи і сім'ї у розвитку особистості має глибокі соціальні й психолого-педагогічні основи. Вона зумовлена сутністю самого процесу виховання й розвитку, який пов'язаний з безпосереднім сприйманням особистістю як організованих, так і випадкових зовнішніх впливів.

Школа і сім'я – два суспільних інститути, на яких покладено обов'язок виховувати особистість. Визнаючи школу, як одну з провідних ланок у формуванні особистості треба зазначити, що без єдності зусиль з сім'єю, ефективність цього процесу буде низькою. Адже сім'я найбільше впливає на її всебічний розвиток: укладом спільного життя, побутом, працею, традиціями, звичаями. Саме в сім'ї дитина засвоює такі загальнолюдські поняття, як добро і зло, правда і кривда, корисне і шкідливе, тобто ті морально-етичні принципи на яких споконвіку базується педагогічний досвід народу. Вирішальне значення у формуванні людини як особистості належить родині. Саме родина покликана сформувати особистість громадянина, здатного адаптуватися до швидкозмінних суспільних процесів, бути активним учасником виробничих процесів, сповідувати суспільно визнані цінності життя, бути патріотом своєї держави.

Конституцією України, Державною національною програмою "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), урядовою програмою "Українська родина" та іншими нормативними документами визначено, що саме сім'я, родина виконують провідну роль у підготовці дітей до самостійного життя, через її діяльність відбувається становлення громадянина як особистості і фахівця, зміцнюється інтелектуальний і духовний потенціал нації.

У сім'ї як базисній складовій неперервної освіти найефективніше здійснюється фізичне, трудове, естетичне та розумове виховання, найбільш гармонійно проходить підготовка до майбутнього сімейного та суспільного життя. Вагоме значення має родинне виховання і в наш час – час змін пріоритетів, побудови громадянського суспільства, входження України в європейський освітній простір..

Пріоритет родинного виховання, порівняно з усіма іншими ланками виховання, незаперечний. Суть його полягає в тому, що сім'я першою бере під свою опіку дитину з моменту її народження, в ранньому дитинстві, у час її найбільшої безпомічності, у віці найінтенсивнішого формування її характеру, не полишає своєї уваги й тоді, коли вона стає дорослою людиною. Відвідуючи дитячий садок, а потім навчаючись у школі, дитина все одно більшість свого часу проводить в сім'ї, не перестає вона бути її членом і після закінчення школи. Тому родина належить до перших і найвпливовіших вихователів особистості члени.

Педагогічні дослідження, вивчення практики сімейних взаємовідносин засвідчують, що інтенсивні процеси урбанізації й міграції населення, масовий виїзд батьків за кордон, втрата зв'язків між поколіннями у родині не завжди сприяють засвоєнню моральних та етичних цінностей народу, а відокремлення від батьківської родини веде до втрати кращих традицій та досвіду народної педагогіки виховання дітей батьками. Це призводить до значних втрат не лише у царині моральності та духовності, а й у фізичному здоров'ї зростаючого покоління.

Януш Корчак, Антон Макаренко, Василь Сухомлинський, Мирослав Стельмахович та інші видатні педагоги приділяли серйозну увагу проблемам родинного виховання, розглядаючи

його як найбільш стійку та природну основу формування психічного і морального складу особистості, розвитку творчих здібностей людини на всіх вікових етапах її життя.

Так на початку XX ст. у США та Європі набули поширення погляди американського педагога, філософа і засновника педагогіки прагматизму Дж. Дьюї. Підкреслюючи значення освіти та виховання, він в одній із своїх ранніх праць “Мое педагогічне кредо” зазначав, що виховання є головним методом соціального прогресу та соціальних реформ. Значну увагу в працях Дж. Дьюї приділено проблемі взаємодії школи і середовища, зокрема общини. Він твердив, що все соціальне оточення дитини впливає на неї, допомагає її вихованню або ускладнює його. Завдання, яке прагнув вирішити педагог, зводилося до того, щоб школу перетворити в общину в мініатюрі, у суспільство в зародку. Школу він розглядав як один із механізмів, котрий може наповнити дитину духом служіння суспільству. Однак ці його висновки були уже підсумком того, що накопичили попередні покоління. Можна сказати, що він просто відокремив їх із загальної педагогіки.

Саме тому активізується роль соціальних наук, зокрема педагогіки, яка спрямована на подолання життєвих криз особистості й суспільства, які можуть передувати соціальним та індивідуальним кризам і катастрофам.

Педагог-гуманіст В.О. Сухомлинський у своїх працях обґрунтував вихідні положення про тісний взаємозв’язок таких соціальних інститутів як школа і сім’я, розкрив багатогранні можливості впливу на процес виховання зовнішнього середовища.

Під українською сім’єю (родиною) розуміємо родові й свояцьке об’єднання українців, що складається з чоловіка, дружини, дітей та інших близьких родичів, які належать до української нації і мешкають разом.

Традиційна родина мешканця Карпатських гір є яскравим представником української родини, переконливим свідченням розмаїтого родинотворчого феномена українського народу, багатою окрасою не тільки українського національного, але й загальноєвропейського і загальнолюдського родинобудівництва. Зароджена й сформована посеред Європи, Географічний центр якої розташований поблизу міста Рахова Закарпатської області (Україна), традиційна українська родина гуцула-горянина щедро наділена ознаками європеїзму й належить до родин європейського типу.

Спілкуючись із жителями гірських сіл чи містечок Буковини, Прикарпаття чи Закарпаття (а саме вони за сучасним адміністративним поділом й охоплюють етнографічну територію Гуцульщини), можна легко пересвідчитися, що їх мешканці, особливо гуцули й гуцулки старшого покоління, виявляють до сім’ї й родинних зв’язків глибоко поважне ставлення: *“З родини йде життя людини”, “Без сім’ї нема щастя на землі”, “Сім’я – ключ до щастя”, “Міцна родина – сильна держава”* тощо.

Родинне виховання – це виховання дітей у родині батьками, родичами, опікунами або особами, які замінюють батьків. Родинне виховання не належить до окремих педагогічних явищ, а відбувається в контексті життя родини, на основі внутрішніх родинних стосунків, трудових і опікунських обов’язків, родинно-побутової культури, рівень якої зумовлений станом культурно-педагогічного розвитку родини.

Родинне виховання в Україні ґрунтується на: народному родинознавстві (фамілістиці) і національному дитинознавстві з урахуванням їхнього історичного розвитку; родинних виховних традицій українського народу, їхніх позитивних проявах; нових тенденціях традиційного українського родинного виховання; зіставленні теорії й практики українського родинного виховання з родинними виховними системами високорозвинутих зарубіжних країн і використанні всього позитивного в них. [9]. Родина жителів гірської місцевості – це “осередок мудрості, національного виховання, світлиця моральних чеснот і благородних вчинків, плекальниця пошанівку до рідної мови, предків, релігії, карпатського краю, фольклору, народних традицій, свят, обрядів, символів, самобутньої родинно-побутової культури,

гуцульського мистецтва, ремесел і промислів”. Вдача і характер, духовний світ горян теж формується там, де вони народилися і зростали, тобто в родинному гнізді. Не випадково в гуцульській коломийці наголошується: *“Ой не той то, брате, гуцул, що погуцулився. Але той то, брате, гуцул, що в горах вродився”*.

Функції родини горянина благородні й різноманітні: відтворення й продовження роду, українського народу, нації; виховання дітей; організація домашнього й підсобного, господарства, ремесел і промислів, споживання, побуту, дозвілля; забезпечення єдності, наступності й спадкоємності поколінь, передачі дітям духовних і матеріальних цінностей, виробничого та життєвого досвіду, господарсько-трудова уміння і навичок, родинно-побутової культури; етнічна соціалізація; підготовка молоді до сімейного життя.

У горах споконвіків прийнято ставитись до тата й мами, дідусів і бабусь, братів і сестер, родичів і свояків із глибокою повагою і ввічливістю, дітям до батьків звертатись через пошанне “Ви”. Ні в українській літературній мові, ні серед гірських діалектів немає слів, які б ображали батька чи матір. Важливим у родинному вихованні є те, наскільки родина живе інтересами всього народу, інтересами держави. Діти прислухаються до розмов батьків, є свідками їхніх вчинків, радіють їхнім успіхам чи співчують невдачам.

Виховний вплив родини зростає, якщо батьки цікавляться не лише навчанням, а й познавальною діяльністю своїх дітей. За таких умов інтереси родини збігаються з інтересами школи, суспільства, в результаті чого формується свідомий громадянин. Провідна роль у родинному вихованні належить батькам. Здійснюючи родинне виховання, батьки створюють умови для повноцінного становлення та розвитку особистості, забезпечують дитині почуття захищеності, рівноваги, довіри, формують активне, зацікавлене ставлення до оточуючого середовища.

Відомий український педагог В.О. Сухомлинський розглядає особистість, що формується, як самоцінність, висуваючи головною метою виховання вільний розвиток дитини як активної особистості. Гуманізм навчання і виховання педагог вбачав у створенні для дитини умов, спрямованих на розвиток творчої індивідуальності учня, ставленні до нього як до мети, а не засобу, у подоланні всіх видів відчуження, відсутності зневаги до відмінностей у біофізіологічних і психічних можливостях школярів [7].

Родина завжди була і залишається природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом матеріальної і емоційної підтримки, необхідної для розвитку її членів, засобом збереження і передачі культурних цінностей від покоління до покоління. Формування зростаючої особистості неможливе без сприятливого впливу навчально-виховного середовища навчального закладу, без соціального довілля, без врахування багатьох інших чинників. Йдеться не лише про вплив географічного середовища, а й про етнокультурні засади, на яких функціонує школа, живе учень і вчитель, діє громада гірського населеного пункту. Педагог у своїй професійній діяльності повинен враховувати чинники природного та соціального середовища розвитку дитини, надавати їм цільову спрямованість, тим самим створювати позитивне виховуюче середовище.

Адже соціокультурне середовище – це конкретний, даний кожній дитині соціальний простір, за допомогою якого вона включається в культурні зв'язки суспільства, і де набуває перший досвід самостійної культурної діяльності. Це сукупність різних умов виховання: у сім'ї, в школі, в культурному середовищі регіону чи міста, країни в цілому. За таких умов особистість живе, діє і розвивається у багатогранному соціокультурному середовищі, яке стимулює її культурний саморозвиток і сприяє самоактуалізації.

Соціокультурне середовище освіти (в широкому сенсі слова, куди включається й процес виховання) – це сукупність взаємопов'язаних економічних, соціальних і культурних ставлень до освіти, наявність та сам зміст яких дозволяє їй продуктивно діяти і самоорганізовуватися, саморозвиватися, оновлюватися, змінюватися і, у свою чергу, впливати на соціальні процеси. Цей вплив тим вище, чим вище культура освіти і виховання [4, с. 148].

Соціокультурне середовище – це сукупність суспільних, матеріальних і духовних умов, факторів, відносин тощо, в яких існує особистість і які так чи інакше впливають на її свідомість, поведінку та діяльність. Вплив соціокультурного середовища на особистість та її подальший розвиток здійснюється через мікросередовище (групу, сім'ю, неформальну групу), безпосереднє соціальне середовище, що є сполучною ланкою між особистістю і суспільством. А для успішного формування зростаючої особистості необхідно враховувати особливості, що склалися в сучасному соціокультурному середовищі. Назвемо їх сучасними реаліями дитинства.

До сучасних реалій дитинства відносять – економічні, політичні, соціальні, культурні та моральні.

Економічні реалії. Майнове розшарування дітей, як наслідок майнового розшарування суспільства Підміна товариських відносин відносинами “купівлі-продажу”. Роздуті потреби в матеріальній сфері за відсутності духовних потреб. Вимушена трудова діяльність деяких дітей.

Політичні реалії сьогодення. Панування у дитячому середовищі невпевненості в майбутньому, заикленості на негативному, відсутність політико-економічних орієнтирів. Відхід у неформальні молодіжні об'єднання асоціального спрямування з негативними проявами.

Соціальні реалії. Зниження рівня життя. Зростання захворюваності та збільшення випадків дитячої смертності, безпритульність, рання наркоманія та зростання злочинності серед дітей шкільного віку.

Культурні реалії. Втрата пріоритетів та цінностей національної культури. Негативний вплив засобів масової інформації. Руйнування системи дитячих позашкільних виховних установ.

Моральні реалії. Відбулася значна переоцінка цінностей. Орієнтація молоді на культ сили та насильства, моральна розкутість. Відхід від реального життя у віртуальний світ.

Вагомий вплив на формування особистості має соціокультурне середовище з його регіональними чинниками, які сприяють творчому розвитку особистості та стимулюють її саморозвиток.

Адже досить часто середовище особистісного культурного розвитку школяра розглядається як “поле життєдіяльності та життєтворчості дитини, що обумовлює його розвиток на основі засвоєння гуманістичних цінностей, особистісного пізнання навколишнього світу” [11].

Для досягнення визначених завдань педагогічній громадськості необхідно дотримуватися наступності у родинно-шкільному вихованні дітей. Адже, як стверджував дослідник народної педагогіки та академік АПН України М.Г. Стельмахович, “на формування світогляду й поведінки дітей та молоді великий вплив мають також дідуся й бабусі, брати й сестри як взаємовихователі, няні з народу, родичі, свояки, куми, ровесники, дитячі й молодіжні громадські об'єднання, церква” [9, с. 87]. У сім'ї відбувається формування характеру кожної людини, її особистісних рис і національної свідомості. Саме тут з молоком матері закладаються основи її становлення. Реалізація навчальних і виховних завдань школи ХХІ століття прийде через забезпечення гармонії родинно-громадсько-шкільного виховання дітей.

У шкільному віці основою родинного виховання є формування в дітей гуманістичної моралі, естетичної культури, готовності до праці, до захисту рідної землі, патріотичних почуттів. Воно має різні форми і відбувається на основі взаємодії дитини з середовищем. А позитивний вплив середовища (у нашому випадку це сімейне й шкільне) на всебічний розвиток особистості здійснюється лише в тому випадку, коли вона здатна сприймати його як орієнтир у своїй життєдіяльності.

Стан та рівень роботи гірської школи сьогодні визначається тим, що вона є головним чинником життєдіяльності, збереження і розвитку селища, села чи присілка. Життя кожного мешканця гірського села і його родини пов'язане зі школою і педагогами, які працюють у ній. Такий навчальний заклад має стати для всіх учнів другою домівкою, тут кожен повинен почуватися господарем, а перебування в її стінах має бути не тягарем, а приносити радість і

задоволення. Тому для оптимізації діяльності шкіл такого типу необхідно постійно працювати над удосконаленням навчально-виховного середовища, сприяти розвитку творчого потенціалу як вчителів, так і учнів.

Сучасна школа розглядається як відкрита соціальна система, яка включає:

- розширення соціальних контактів школи із сім'єю та громадськістю;
- взаємодію школи із закладами додаткової освіти, культури, іншими соціальними інститутами;
- інтеграцію зусиль педагогів з широким колом громадськості;
- проведення уроків, позаурочних занять за межами школи: у майстернях, лабораторіях, на виробництві, в парках та скверах.

Реалії сучасного життя обумовлюють становлення моделі соціально активної школи, яка не лише надає освітні послуги, а й сприяє розвитку громади, організує співпрацю батьків, школи та громадськості у вирішенні соціальних проблем не лише дітей та молоді, а й членів усього пришкольного соціуму. Школа організовує всю виховну та соціально-педагогічну роботу на принципах партнерства, поваги, інтеграції ресурсів соціуму.

Школа в гірській місцевості повинна стати центром культурного і соціального розвитку її жителів. Подібний адаптований досвід організації діяльності громадсько-активних шкіл та збереження освітніх послуг у сільській місцевості має Польща. Мова йде про проект "Школа – центр активності громади". Громадсько-активні школи або громадські центри створювались у різних країнах як відгук на потребу активізації місцевих громад у вирішенні власних потреб, реалізації концепції навчання впродовж усього життя та розвитку громад. Саме школи з існуючим у них потенціалом – людськими та технічними ресурсами – стали ініціаторами змін у місцевих громадах, залучаючи мешканців громад до процесів прийняття рішень щодо майбутнього цих громад і суспільства в цілому. Громадсько-активні школи (ГАШ) мають давній досвід діяльності у країнах Західної Європи [12, с. 4]. З огляду на вищезазначене та після аналізу реформування системи освіти у Польщі, стає зрозумілим, що подолання перешкод в освіті є вельми актуальним й для України. Наша держава долає ті ж труднощі, із якими зіткнулася польська система освіти наприкінці 80х, 90-х років ХХ ст. – початку 2000-х років: мізерне фінансування, закриття шкіл тощо. Активісти польських сільських громад разом із недержавними організаціями та органами місцевого самоврядування знайшли шлях вирішення проблеми ліквідації малих шкіл через створення громадських закладів освіти.

Адаптація та застосування польського досвіду збереження мережі навчальних закладів дозволить попередити конфлікти між органами місцевого самоврядування з одного боку та працівниками школи, батьками дітей, членами місцевої громади – з іншого, зберегти навчальний заклад та попередити процес зникнення сільських населених пунктів в Україні.

Освітнє середовище виступає одним із наповнень освітнього простору. Освітній простір, у свою чергу, інтерпретується як інваріант соціокультурного простору суспільства [12].

Педагогічна наука і практика довели, що становлення особистості завжди відбувається у взаємодії окремої людини з мікро- та макросоціумом, тобто матеріальним і культурним середовищем, а також у взаємодії з різними соціальними інститутами, зокрема, з сім'єю, громадою, релігійними спільнотами, формальними чи неформальними об'єднаннями.

Особливості поведінки жителів Карпатського регіону зумовлені також специфікою гірського соціокультурного середовища. Мешканці гірських районів з раннього дитинства майстерно володіють різноманітними промислами та ремеслами, ведуть натуральний спосіб життя, користуються специфічними для гірської місцевості прийомами життєзабезпечення, добре знають лікарські рослини та цілющі властивості їх застосування у народній медицині. Тобто намагаються жити за неписаними законами природи та у невід'ємній близькості з нею. У цьому аспекті педагогам потрібно якомога ефективніше використовувати закладені родиною основи знань про природу, життя людей, суспільство з метою подальшого розвитку

особистості. Адже для того, щоб молодій людині досягти визначених завдань, добитися певного успіху необхідно, перш за все, жити за законами природи, родини й суспільства. Вчителі гірських шкіл, організовуючи навчально-виховну діяльність дітей також повинні врахувати особливості впливу оточуючого середовища. Всебічний розвиток дітей буде успішним за умови їх тісної взаємодії з родинами школярів та із врахуванням специфіки соціокультурного середовища.

Василь Сухомлинський писав, що “у хорошій сім’ї, де батько і мати живуть у злагоді, де панують тонкі стосунки добра, злагоди, взаємної поваги до батьків, перед дитиною розкривається все те, на чому стверджується її віра в людську красу, душевний спокій, рівновага” [8].

Сьогодення вплинуло на зміст взаємодії батьків з дітьми. Ринкові відносини, вільний вибір галузі діяльності сприяють посиленню потреби особистості у додатковій освіті та професійному самовизначенні. З огляду на це загострюється увага та зацікавленість батьків до шкільної діяльності дітей.

Значення батьківського авторитету, роль педагогічного колективу та всієї системи освіти є важливою умовою успішного функціонування навчально-виховного процесу сучасної школи. Щоб змінити на краще стан моральності суспільства, необхідно пам’ятати, що вихованість наших учнів результат копіткої щоденної роботи, а також тих реальних міжособистісних стосунків, у які включається дитина з перших днів свого життя у родині і активним учасником яких вона залишається впродовж усіх наступних років.

Для підвищення ефективності навчально-виховної роботи потрібно налагодити співробітництво школи й родини, яке передбачає належний рівень педагогічної культури батьків. Педагогічна освіченість батьків залежить від традицій, які панували у сім’ях, де вони виростили, від набутих знань, життєвого досвіду та здатності до саморозвитку. Проте ставлення батьків до проблем виховання дітей не є однозначним. Близько 70% батьків визнають всю відповідальність за навчання і виховання своїх дітей, 25% вважають, що виховувати дитину повинна сім’я, школа і суспільство, тому й відповідальність необхідно ділити порівну. І понад 5% батьків взагалі знімають із себе відповідальність за виховання своїх дітей [10, с. 92]. Батьків необхідно націлювати на те, що результативність виховання значною мірою залежить від дружного і погодженого виховного впливу на них родини і школи, батьків і учителів.

Відомо, що родина – той основний осередок, де відбувається формування особистості дитини. Вплив сім’ї на дитину унікальний, а багато в чому й незамінний. У сім’ї особистість формується в природних умовах, вихователі тут – найближчі й найдорожчі для дитини люди, з якими вона постійно спілкується і яким повністю довіряє. “Саме в сім’ї беруть початок світогляд, ідейні й моральні переконання, етичні й естетичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтації, дитина вперше прилучається до рідної мови, історії та культури свого народу, його традицій, звичаїв, обрядів, усього укладу життя” [2, с. 6].

Проблема наступності у взаємодії школи й родини, на наш погляд, належить до найскладніших і найважчих. Оскільки взаємозалежність педагогічних явищ і процесів у наші дні дедалі ускладнюється, завдання, які висуває перед школою життя, стають настільки складними, що без високої педагогічної культури всього суспільства і, насамперед, сім’ї та громадськості зусилля вчителів, якими б значними вони не були, виявляються недостатньо ефективними. Аналогічні проблеми стоять і перед сім’єю. Тому що всі труднощі, які виникають у складному процесі шкільного виховання, вкорінюються і у сім’ю, особливо на тлі сучасних суспільно-економічних контрастів.

Успішний розвиток дітей значною мірою залежить від дружної й узгодженої виховної роботи школи і сім’ї, дотримання принципів наступності і систематичності у вихованні. Цю істину повинні добре засвоїти не тільки вчителі, а й батьки. Добре виховати своїх дітей – не тільки найголовніший моральний, а й конституційний обов’язок кожного батька і кожної матері. За виховання своїх синів і дочок вони відповідають перед суспільством. Адже, як

зазначав А.С.Макаренко, “виховання дітей найважливіша галузь нашого життя. Наші діти – це майбутні громадяни нашої країни і громадяни світу. Вони творитимуть історію. Наші діти – це майбутні батьки й матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Але й це – не все: наші діти – це наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це – наші сльози, це – наша провина перед іншими людьми, перед усією країною” [5].

Отже, наступність у родинно-шкільному вихованні дає плідні наслідки тоді, коли воно прямує до досягнення виховного ідеалу – взірця досконалої у всіх відношеннях людини, на який слід орієнтуватися всім, причетним до виховання підростаючого покоління. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективи подальших напрацювань вбачаємо у необхідності докладнішого вивчення проблеми формування світоглядних засад особистості молодшого школяра.

Список використаних джерел

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – Київ, 1994. – 17 с.
2. Докуніна О. Виховання молодших школярів у сучасній українській сім’ї / О.Докуніна // Початкова школа. – 1997. – №6. – С. 6-12.
3. Закон України “Про освіту”. – Київ, 1997. – 6 с.
4. Кісіль М.В. Простір освіти з точки зору її основного суб’єкта / М.В. Кісіль // Вісник Черкаського університету. – 2006. – Серія “Педагогічні науки”, Вип. 88. – С. 138-141.
5. Макаренко А.С. Виховання в сім’ї та в школі. Вибрані педагогічні твори / А.С. Макаренко. – Харків : Рад. школа, 1947. – 340 с.
6. Мистецтво життєтворчості особистості: Науково-методичний посібник. – К. : Інститут змісту і методів навчання. – 1997. – Т.2. – 936 с.
7. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – Київ : Рад. школа, 1978. – 376 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п’яти томах / Сухомлинський Василь Олександрович. – К. : Рад. школа, 1976. – 654 с.
9. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – Київ, 1996. – 246 с.
10. Червінська І.Б. Теоретико-методичні засади виховної роботи в початковій школі: навчальний посібник / І.Б. Червінська. – Івано-Франківськ, 2012. – 515 с.
11. Школа – центр активності громади: узагальнення адаптованого польського досвіду збереження освітніх послуг у сільській місцевості: матеріали Всеукр. науково-практичного семінару (Луганськ, 26-27 березня 2011 р.) / ред. колегія: О.М. Дрепіна, О.В. Переходченко, В.В. Щербаченко. – Луганськ : СПД Резніков В.С., 2011. – 268 с.
12. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В.А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the study of advanced pedagogical experience of teachers reveals the features of the problem of succession in family and school upbringing of personality under the conditions of integration of Ukraine into the European educational space.

The question of the role of the family in the education of future generations and its place in society has always been open and ambiguous.

Family is the fundamental principle of society; it's a socium, where the individual characteristics of parents, their children, grandchildren and other family members are mostly found, their needs are, realized and the personality is formed.

Pedagogical studies examining the practice of family relationships indicate that intensive urbanization and migration, parents' work abroad, loss of communication between the generations in the family don't provide the formation of people's moral and ethical values. The separation from the parental family leads to the loss of the best traditions and practice of folk parenting pedagogy.

This leads to a significant loss not only in the formation of morality, spirituality and physical health of new generation. Family has always been a natural environment of primary socialization of a child, the source of material and emotional support, a means of preservation and transmission of cultural values from generation to generation.

Family is one of the main educational institutions where a child's personality is formed; its role can not be overestimated. Only in the family, under the guidance and with the help of parents a child perceives the around world in all its complexity and manifestations. Person's social development, forming of her his worldview and aesthetic tastes is obtained in the family.

Through family education, parents create conditions for good establishment and development of the individual, provide the child's a sense of security, balance and confidence.

Key words: family, family education, family traditions, personal development, education experience.

УДК 378.011.3-051:5

Шапран Юрій

Shapran Yuriy

ДІАГНОСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ МЕТОДОМ АНАЛІЗУ ПОВЕДІНКОВИХ ІНДИКАТОРІВ

DIAGNOSTICS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCE BY THE METHOD OF BEHAVIORAL INDICATORS ANALYSIS

У статті обговорюються питання використання комплексу діагностичних процедур із метою з'ясування сформованості професійної компетентності майбутніх учителів. Доведена доцільність вимірювання мотиваційно-ціннісного, когнітивно-діяльнісного і особистісно-рефлексивного компонентів досліджуваного феномену. Запропонована авторська діагностична методика виявлення поведінкових проявів складових професійної компетентності за позитивними і негативними індикаторами.

Ключові слова: педагогічна діагностика, професійна компетентність, майбутні вчителі, студенти, індикатори поведінкових проявів.

Модернізація національної педагогічної системи освіти передбачає розвиток професійних якостей фахівців, що обумовлює орієнтацію навчання на впровадження компетентнісного підходу в практику роботи вищих навчальних закладів. Із метою перевірки ефективності процесу професійного становлення педагогічних кадрів постає нагальна потреба у використанні дієвого діагностичного інструментарію.

Специфіку педагогічної діагностики варто розглядати в якості процесу розпізнавання досліджуваних явищ і визначення їх рівня розвитку на підґрунті використання необхідних для цього методик. Педагогічна діагностика як система методів і засобів вимірювання професійної компетентності студентів педагогічного університету надає інформацію щодо наявності прогалин у навчальному процесі, сприяє усвідомленню та пошуку оптимальних шляхів їх подолання. Діагностика дозволяє конкретизувати діяльність майбутнього педагога, спрямувати його на розв'язання практичних завдань, удосконалення професійної компетентності.